

ОСОБЛИВОСТІ ПІДБОРУ МЕТОДІВ КОРЕКЦІЇ НЕКОНСТРУКТИВНИХ КОПІНГ-СТАТЕГІЙ ДОШКІЛЬНИКІВ

Варнава Уляна Володимирівна

кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри соціальної роботи ІШО
ОНУ імені І. І. Мечникова, м. Одеса, Україна

Анотація: У статті розглянуто проблеми підбору індивідуальних методів роботи з проблемою корекції копінг-стратегій дітей дошкільного віку. У вибірці дітей, з якими проводилась робота зміни у поведінці та когнітивному розвитку причиною був безконтрольний перегляд програми телепередач. Організація професійної роботи є обов'язковою частиною корекційної роботи з дітьми.

Ключові слова: захисні механізми, копінг-стратегії, корекційна робота, гра, дошкільний вік.

Summary: In this article is set out modern researchers problems the mechanisms of protective personality. Analyzed the main researchers selected issues in modern Ukrainian and foreign psychological science. The is the results of empirical research coping strategies and the behavior preschool children and protective mechanisms.

Keywords: mechanisms of defense, coping strategies, contemporary theory, adaptation, behavior, preschool age.

Для сучасної психологічної науки актуальним є підбір індивідуального методу корекції певної проблеми дитини. Системний розгляд проблеми використання захисних механізмів дітьми дошкільного віку, які безконтрольно дивляться телевизор в умовах дошкільного навчального закладу вимагає застосування комплексу заходів щодо подолання зазначеної проблеми, яка містить консультативну, просвітницьку роботу з батьками та вихователями, а також проведення корекційної, адаптаційно-розвивальної та профілактичної роботи з дітьми.

Наші попередні дослідження показали, що безконтрольний перегляд програм телепередач дошкільниками негативно позначається на

показниках розвитку когнітивних процесів дитини, емоційних станів властивостей, поведінкових стратегій, що, в цілому, свідчить про активізацію захисних механізмів психіки, як засобів психічної адаптації до вимог ексквізитної ситуації.

Вищезазначені результати дослідження вимагали розробки системи корекції та профілактики наслідків безконтрольного перегляду програм телепередач дітьми дошкільного віку, а саме, системних виявів труднощі психічної адаптації, які виникають, оскільки захисні механізми, що активізуються за цих умов, не здатні забезпечити оптимальне функціонування та гармонійний розвиток особистості дитини. Як вже раніше зазначено, захисні механізми психіки викривляють сприйняття реальності, роблять її менш хворобливою для дитини, але не сприяють повноцінній адаптації та призводять до негативних змін особистості дитини, таких як затримка когнітивного розвитку, емоційно-вольові порушення тощо. Подолання зазначеної проблеми вимагає застосування комплексу заходів, що містить консультативну, просвітницьку роботу з батьками та вихователями, а також проведення корекційної, адаптаційно-розвивальної та профілактичної роботи з дітьми.

З робот А. М. Прихожан, для підвищення ефективності психологічної допомоги дошкільникам які використовують неефективні захисні механізми, окрім безпосередньої роботи з дітьми, необхідна додаткова «терапія середовища», як родинного (сім'я), так і суспільного (співробітники та вихователі дошкільного закладу) [5]. Тобто це складає блок «додаткових факторів». Найбільшої ефективності психологічної допомоги можливо досягнути лише із залученням «значущих» дорослих, якими є для дитини батьки або опікуни та вихователі.

Тож для успішної корекції поведінкової, емоційно-вольової та когнітивної сфер дитини, необхідно сформулювати в неї позитивну установку до спілкування з психологом, вихователями, батьками та сумісних ігор з однолітками, а також активізувати дослідницьку активність дитини. Але обов'язковою є умова, мінімальна кількість часу, який дитина проводить у перегляді телевізора. Саме це було використано як засіб компенсації телевізору як значущого об'єкту для дитини та засобу проведення часу вдома. Це залежить від обізнаності дорослих з питань розвитку неефективних захисних механізмів у дітей дошкільного віку та професійної майстерності вихователів, доброзичливого та уважного ставлення до дитини як з боку вихователів, так і батьків (опікунів).

На думку Н. Д. Ватутіної [3], неодмінною умовою ефективною допомоги дитині є забезпечення єдності педагогічного впливу сім'ї та дошкільного закладу. Проте проведення корекційної та профілактичної роботи потребує залучення не тільки дітей та батьків, а перш за все

потребує узгодженої та цілеспрямованої роботи всіх спеціалістів дошкільного навчального закладу, що забезпечить ефективне виховання розвитку дошкільників в умовах дошкільного навчального закладу. Виходячи з вищесказаного, основними завданнями роботи психологічної служби дошкільних навчальних закладів №88 та № 274 з корекції поведінкової, емоційно-вольової та когнітивної сфер дитини ми вважаємо наступні:

- забезпечення індивідуального психолого-педагогічного підходу для дітей, які відчують труднощі у засвоєнні учбового матеріалу за програмою навчання у дошкільному навчальному закладі;
- попередження перевтомлення через невідповідність індивідуальних можливостей дитини організації та вимогам навчально-виховного процесу;
- знайомство та навчання батьків дітей, які відвідують дошкільні навчальні заклади з проблеми психологічних особливостей розвитку захисних механізмів дітей дошкільного віку;
- знайомство та навчання вихователів та адміністрації дошкільних навчальних закладів з проблемою психологічних особливостей розвитку захисних механізмів дітей дошкільного віку;
- створення оптимальних середовищних умов для перебування дитини в дошкільному навчальному закладі;
- підтримка та допомога дітям у повсякденні з ціллю закріплення використання ефективних захисних механізмів психіки;

Спираючись на окреслені завдання, нами було розроблено систему роботи працівників дошкільного навчального закладу, яка охоплює взаємодію багатьох спеціалістів, таких як: завідувач, методист, психолог, вихователь, медична сестра, лікар, музичний керівник, тощо. [6]

Проведення корекційної та профілактичної роботи з корекції наслідків впливу механізмів психічного захисисту у поведінковій, емоційно-вольовій та когнітивній сферах дитини, дозволяє знизити кількість дітей, які використовують неефективні захисні механізми психіки, проте, не завжди є ефективним шляхом подолання вказаної проблеми. Переважно це стосується тих дітей, які за різними причинами рідко відвідують дошкільний навчальний заклад, робота з батьками (опікунами) яких не є ефективною та результативною або за причиною інших додаткових факторів.

Зміст та характер психологічної допомоги визначається тими наслідками, до яких призвів безконтрольний перегляд телевізора. У сучасній психологічній науці існують різні підходи до вирішення проблеми порушень у поведінковій, емоційно-вольовій та когнітивній сферах в дітей. Виділимо найбільш суттєві у роботі підходи:

За Т. О. Смолевою, М. І. Чистяковою найважливішою є симптомокорекція, яка спрямована на подолання в поведінці, емоційно-вольовій та когнітивній сферах дитини виявлених негативних проявів.

О. І. Захаров, О. В. Хухлаєва вважають ефективною корекцію, спрямовану на усунення тих або інших чинників, переважно, зовнішніх (додаткових факторів), що сприяють прояву неефективних захисних механізмів дитиною дошкільного віку. А саме певних ситуацій, форм спілкування з іншими людьми, умов середовища, тощо.

За дослідженнями І. В. Дубровіної, В. В. Лебединського, Л. А. Снігур та іншими слід у корекційно-розвиваючій роботі поділити увагу саме психічному розвитку дитини та приділити увагу створенню оптимальних можливостей та умов для особистісного та інтелектуального розвитку дитини.

У вітчизняній психології гра розглядається як діяльність, у якій дитина навчається орієнтуватися у відносинах між людьми, опановує початкові навичками кооперації та сумісної діяльності. Саме у грі виникають і диференціюються нові види діяльності.

Гра - вид діяльності, який полягає у відтворенні дітьми дій дорослих і відносин між ними, спрямований на пізнання навколишньої діяльності. У процесі гри у дитини з'являється потреба активно впливати на речі, предмети, що її оточують. Вона розвиває та формує інтелектуальні, емоційні, вольові якості особистості дошкільника [1,7].

За своїм походженням і змістом гра є соціальним явищем, зумовленим розвитком суспільства і його культури. Це особливі форми життя дитини у суспільстві, діяльність, у якій дитина в ігрових умовах виконує ролі дорослих, відтворює їхнє життя, працю, стосунки. Гра - це форма пізнання світу, провідна діяльність, в якій дитина задовольняє свої пізнавальні, соціальні, моральні, естетичні потреби. Головна потреба дошкільника - бути повноправним членом суспільства, жити і почувати себе на рівні з дорослими. Однак, реально включитися у доросле життя він не може. Для нього побут дорослого складний і перевищує обмежені можливості дошкільника. Дитина зіштовхується з протиріччям: прагненням бути як дорослий і неможливістю реалізувати це прагнення. У цьому полягає суперечність соціальної ситуації розвитку дитини. У цьому полягає суперечність соціальної ситуації розвитку дитини. У грі дитина долає це протиріччя між прагненням до більшої самостійності, активної участі у житті дорослих із реальними можливостями щодо цього.

Гра у дошкільному віці зумовлює якісні зміни у її психіці дитини. В ігровій діяльності найінтенсивніше формуються психічні якості й особистісні риси дитини, тобто основні новоутворення, які готують перехід дошкільника до наступного вікового етапу - молодшого шкільного. Розвиток дітей у грі відбувається, перш за все, за рахунок різноманітної спрямованості її змісту. Існують ігри, спрямовані на

фізичне (рухливі), естетичне (музичні), розумове (дидактичні та сюжетні) виховання. Багато з них, в той же час, сприяють етичному вихованню (сюжетно — рольові, ігри-драматизації, рухливі та ін.).

Ігрова діяльність впливає на формування довільних психічних процесів: у грі починають розвиватися довільні увага і пам'ять. В умовах при діти краще зосереджуються. Цю властивість було використано у корекційно-розвивальній роботі з дітьми. Свідома мета (зосередити увагу, запам'ятати і пригадати) вирізняється дитиною найлегше у грі. Її умови вимагають від дитини зосередженості на предметах, включених в ігрову ситуацію, на змісті дій і сюжету. Дитина, яка не буде уважною до того, що вимагає попередня ігрова ситуація, не запам'ятає умов гри, буде відсторонена однолітками. Ця ситуація часто зустрічалась на корекційних заняттях. Але потреба у спілкуванні, емоційному заохоченні вимагає від дитини цілеспрямованої зосередженості і запам'ятовування, діти поступово пристосовувались.

В ігровій ситуації дошкільник вчиться діяти із заміником предмета - дає замінику нову (ігрову) назву, діє з ним відповідно до назви, використовує різні предмети різного призначення для однієї дії. Предмети-замінники стають опорою для мислення. На основі дій з ними дитина вчиться міркувати про реальний предмет, уявляє реальну дію з ним і засвоює норму діяльності. Поступово ігрові дії з предметами скорочуються, дитина навчається міркувати про предмети, уявно діяти з ними.

Розвиток особистості дитини здебільшого можливий саме завдяки грі, оскільки через неї вона пізнає поведінку і взаємини дорослих людей, які стають зразком для її поведінки. У грі дитина набуває основних навичок спілкування, якостей необхідних для встановлення контактів з однолітками.

Ігрова діяльність також є чинником волі дитини. Саме у грі спочатку вона виявляє здатність добровільно, з власної ініціативи, підкорятися різноманітним вимогам умов гри. Та й сама роль втілює у собі певні правила, є завданням, яке розв'язує дитина з вольовими зусиллями.

Ігрова діяльність наділена найбільшими можливостями для формування дитячої спільності, у ній найповніше активізується суспільне життя дітей, вміння контактувати, вирішувати ситуаційні конфлікти.

У процесі ігрової діяльності зароджуються і диференціюються нові види діяльності дитини: формується зображувальна діяльність, вперше з являються та розвиваються елементи праці і навчання. Використання прових прийомів, дидактичних ігор забезпечує відповідність природі Дитини дошкільного віку. Саме гра створює зону найближчого психічного розвитку (Л. С. Виготський) [2].

На думку Р. С. Абрамової [4], у грі дошкільнята вчаться терпінню і

кооперативності - тим якостям, які роблять дитину і дорослого партнерами, людьми, здатними взаємно відкрити один одному думки і почуття в інтересах спільної справи, без страху бути незрозумілим або знеціненими. Стосунки з чужими дорослими (вихователь, психолог) будуються ПО безособовим правилами, які передбачають збереження психологічної дистанції, ніби окреслює межі території, місця, займаного кожним людиною. Визначення дистанції пов'язано для дитини з сприйняттям позиції дорослого; позначення дистанції - це правила впливу; збереження дистанції - утримання меж свого психологічного простору від впливу іншої людини. Всього цього дитина навчається в груповій грі з однолітками.

Саме освоєння такого виду гри, як гра з однолітками, є важливим завданням розвитку дошкільного періоду. Гра з однолітками, де помилки у визначенні і збереження дистанції легко виправляються обома сторонами, тим самим накопичується корисний взаємний досвід переживання опору кордонів чужого психологічного простору і свого теж. Як вважає Г. С. Абрамова, будь-яке з'ясування стосунків між однолітками, навіть бійка, більш чесний і справедливий спосіб вирішення проблеми місця у спільній діяльності, ніж дотримання підтримуваних зовнішнім контролем (присутність дорослого). Дітям 5-7 років життєво необхідні такі ситуації, коли дорослий знаходиться поруч з ними, але не разом. Здійснення таких ігор дітьми та з дітьми від дорослої людини вимагає усвідомлення його власної готовності і можливості бути терпимим і виявляти прагнення до кооперативності.

Як зазначає А. А. Рояк [1], гра з однолітками для дошкільника - це і своєрідна групова психотерапія, де він може хоча б на час звільнитися від негативних емоцій. Діти цього віку охоче граються «у війну». Це пов'язано з тим, що гра у війну виконує функцію компенсації напруги, яка виникає у дитини від впливом безконтрольного перегляду телевізора.

Зважаючи на багатофункціональність та різноспрямованість впливів ігрової корекції та враховуючи вікові особливості дошкільників, цей метод ми обрали для своєї роботи як оптимальний як засіб корекції та профілактики негативних психологічних особливостей розвитку захисних механізмів психіки дітей дошкільного віку. Ігрова корекція знаходить своє застосування як самостійний метод, так і в комплексній взаємодії з іншими методами: ігрова терапія, терапія мистецтвом, казкотерапія, психогімнастика, піскова терапія та інші. Зупинимось на короткому огляді кожного з них.

А. Співаковська вважала, що для того, щоб включити в дію механізм перебудови поведінки несміливих у спілкуванні дітей, необхідно змінити умови, тобто вивести з того середовища, в якому з'явилися небажані форми поведінки.

Ігрова психотерапія застосовувалась для досягнення наступних цілей:

соціальний інфантилізм, замкнутість, фобічні реакції, надконформність і ладслухняність, порушення поведінки і шкідливі звички, при агресивності в поведінці, як засіб покращення емоційного стану дитини після психологічної травми, для зниження страхів, при корекції труднощів у навчанні, відставанні у мовному розвитку, покращенні “Я-концепції”.

Основні психологічні механізми корекційного впливу гри можна відмітити наступні: моделювання системи соціальних стосунків в наочно дієвій формі в особливих ігрових умовах; зміна позиції дитини в напрямку подолання пізнавального і особистісного егоцентризму і послідовної децентрації, завдяки чому відбувається усвідомлення власного “Я” в грі і зростає рівень соціальної компетентності і здібності до вирішення проблемних ситуацій; формування реальних відносин партнерства та співробітництва; організація поетапної обробки в грі нових, більш адекватних способів орієнтування дитини в проблемних ситуаціях, їх інтеріоризація, засвоєння; формування здібності дитини до довільної регуляції діяльності на основі підпорядкування поведінки системі правил.

Висновки

1. Визначення основних завдань роботи психологічної служби дошкільних навчальних закладів з корекції поведінкової, емоційно-вольової та когнітивної сфер дитини є запорука ефективності роботи психологічної служби дошкільного навчального закладу.
2. Гра є природним механізмом розвитку дитини дошкільного віку
3. Доцільним є використання у корекційній роботі з дітьми, які безконтрольного дивляться телевізор саме ігрової терапії.
4. У грі присутні всі необхідні показання для розвитку дитини та гармонізації наслідків безконтрольного перегляду телевізора.
5. Авжеж ігрова терапія не єдиний метод, який буде корисним при роботі з дошкільниками у корекції неконструктивних копінг-стратегій. У подальшому вважаємо доцільним розглянути інші технології корекційної роботи психолога у дошкільному навчальному закладі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Варнава У. В. Теоретико-мето до логічний аналіз основних підходів у Дослідженні захисних механізмів психіки / У. В. Варнава // Вісник Одеського національного університету - 2009. - Вип. 6, Т. 14. - С. 4-9.
2. Выготский, Л. С. Проблемы возраста: собр.соч. в 6 т / Л. С. Выготский. - М.: Педагогика, 1984. - Т. 4. - С. 244-268.
3. Завражин, С. А. Агрессивные фантазии в детском и подростковом возрасте / С. А. Завражин // Вопросы психологии. - 1993. - № 5. - С. 43-49.

4. Пироженко Т. О. Особистість дошкільника: перспективи розвитку [Текст] : навч.-метод, посіб. / Тамара Олександрівна Пироженко; за наук, ред. Т. Пироженко, С. Ладивір, Ю. Маланюк. - Тернопіль: Мандрівець 2010.- 136 с.
5. Проблемы детской игры: Психолого-педагогический аспект / Под ред. Н. Н. Поддьякова, Н. Я. Михайленко; Научно-исследовательский институт дошкольного воспитания Академия пед.наук СССР. - М.: Педагогика 1987.- 192 с.
6. Смокова Л. С. Межкультурная компетентность как ключевая квалификация современного образования [Электроний ресурс]. - Режим доступу: http://psihologia.biz/psihologiya-psihologiya-obschaya_693/smokova-lyudmila-stepanovna-mejkultumaya-18325.html
7. Эмоциональное развитие дошкольника / [Под ред. А. Д. Кошелевой]. - М.: Просвещение, 1985. - 176 с.